

II

ЦРНА ГОРА И ДОГАЂАЈИ У БОСНИ, ХЕРЦЕГОВИНИ И САНЦАКУ (1878, 1879 и 1882)

Народни музеј на Цетињу употпунио је Државни архив документима из архиве пивског војводе Лазара Сочице.

Л. Сочица је једна од најизразитијих личности из херцеговачког устанка 1875—1878 год. Без племенске главарске традиције у породици, личном вриједношћу на бојном пољу (у бици на Равном 30 и 31 октобра 1875) добио је војводски чин од књаза Николе. Као претставник Црне Горе Сочица је имао важну улогу у вези са отпором народа Босне, Херцеговине и Санцака против надирања окупаторских аустро-угарских трупа (1878—1879); он је узео видно учешће 1882 год. у потпомагању буне у Херцеговини против регрутације, коју су вршиле окупаторске аустро-угарске власти. Под притиском аустро-угарског министра на Цетињу Темела Сочица је био привидно суспендован од дужности.

Војвода је био писмен човјек; он је брижљиво чувао своја документа; шта више није уништавао, ни враћао повјерљиву преписку, иако је то, према наређењу, требало урадити. Он је на полећини скоро сваког примљеног документа биљежио датум пријема. Како има писама која нијесу датирана, његове су биљешке драгоцјене за утврђивање хронологије.

Душан Вуксан, поред обилног рада из историје Црне Горе, објавио је у »Записима« (књ. XVII, XVIII и XIX) из архива Министарства унутрашњих дјела и архива краља Николе документа која се односе на буну у Кривошијама и Херцеговини (1881 — 1882); она обухватају већином догађаје у Боки.

Ми доносимо из Архиве војводе Лазара Сочице документа која се односе на отпор народа у Босни, Херцегови-

ни и Санцаку против надирања аустро-угарске војске (1878 — 1879) и из буне у Херцеговини (1882). Ова акта употпуњавају Вуксанов рад. Ми ћемо их допунити актима из архива Министарства спољних послова и Министарства унутрашњих дјела, тако да ће скупа са Вуксановим исписима чинити заокружљену цјелину.

Писма, наредбе и друга акта објављујемо дословно без икаквих измјена у погледу текста. Она имају масу граматичких грешака. Ради лакшег сналажења у тексту ставили смо своју интерпункцију. Писма наших муслимана из Босне, Херцеговине и Санцака писана су мјешавином босанчице и старе ћирилице, или старом ћирилицом; ми их доносимо у савременој транскрипцији

Ј. Ивовић

1.

МУТЕСАРИФ ХЕРЦЕГОВАЧКИ ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ

26-VII-1878

Пивском заповједнику Лазару Сочици

Мислим да сте разумјели да је аустријански аскер прешо у Ерцеговину и сада је у Мостару. Зато како ерцеговачки народ, без разлике Турци и кристијани, уједном налазећи се с договором да заједно ћерају земалског непријатеља, то је нам свјем дужност. Зато, знајући вас у царској земли за царског подајника, јављамо вам да на брзу руку учините дикат колико више морете аскера покупити. И ми смо у Гацко писали Ал-ефенди Звиздићу, па ви морете са с њим споразумјет се, па ако оће удружите с њиовом командом; или ћете напо само, и то ви да буднеће, ако богда првој недели у Невесинско Поље, ере од овуд, из овог кадилука, и Турци и крист. све пошло је. Из другог кадилука, тако од Босне, војска је велика дошла у Кониц, па с божјом помоћи да буднемо сложни са свију страна да им ударимо, да нашег обштег непријатеља из наше миле очевине изћерамо. Чекаћу од ваше стране одговор, и то да знам колико ће с вам аскера доћи и у кои дан.

Ерцеговачки мутесафир Али Ариф ефеднија . . .

(М. п.)

Мостарац

Фоћа, 26 јулија 878 ме

2.

ВОЈВОДА МАШО ВРБИЦА ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ¹⁾

(депеша)

Војвода Лазаре,

Хајде живо, соколе наш! И док дођеш на Горанско, метни се у рад да што прије дознаш је ли почела аустринска војска у Санџак улазити и оће ли и кад одприлике. Војвода, твој рад нека буде у највишој тајности и скровитости; другчије био би за књаза и његову државу од велике тешкоће. Када дођеш на Горанско, зови ме у штацију, па имао или немао новости; можда ћу ја имати да теби саобштим. Даклен, збогом, драги мој војвода. Сјутра се надам с тобом преко Горанскога разговарати.

Твој искрени В. М. Врбица

3.

МУЛА АЛИЈА ЗВИЗДИЋ ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ

5-VIII-1878

Господину војводи Лазару Сочици

на Гор(а)нско

Метоија,²⁾ 5 августа 1878

Примили смо ваше пријатељско писмо и све разумили. И тако ти јављамо за Ајдар-бега Ченгића да је сада с војском у Коницу и оборио је ђуприју у Јабланици. А Али-бег Дедагин дошо у Невесине су двије хиладе војника да пресијеће Бишину. И нама су књиге од ни дошле да иђемо на брзу ногу. За Босну чујемо да се бије и брани досад добро, а поздравно не знамо. Како чуемо у Босни и другим мјестима да су сви народи уједно . . . чине да се бију и ми смо сви с њим³⁾ рад клати се као с нашијем непријатељем. И тако вас наново молимо оћете ли ви нам дати помоћ. Ми то желимо и у вас се уздамо, као што вас желимо мимо друге. Оли, ако ви не би могли, има ли ико да ће нама у помоћи бити од иједне силе. Што ви морете дознати, молим вас, то нам пријателски одма јавите, зашто су нам пути пресечени, те не можемо дознати ништа како ћемо се владати, вега желимо на

¹⁾ Ова је депеша недатирана. Војвода Лазар ставно је на полеђини: „28 јулија 1876 год. од В. Врбице за аустринску војску у Херцегов“.

²⁾ Варошица у гатачком срезу.

³⁾ Аустро-угарском војском.

час прије да нам јавите како је за пошљетка. Има ли се нама фајде бити. И пуно се чудимо којијем начином даде се Аустрији Босна и Херцеговина без икаква негова труда, који ниједан народ данаске драговољно не прима; али цар даде за дуг, али за паре и јесу ли друге силе то допустиле нима. И што ви морете дознати, за све нам пријателски јавите зашто смо у великој жели, ко што ћемо и ми вама штогоћ дознамо јавити. Али опет неки говоре да је кавга по нас и рђава, и да је улего у Травник. Тако чуем, а не знам поздрав, зашто нико не долази.

И да си здраво. Ваш дост и пријатељ

Мула Алија Звиздић

И чуем сада да је удрио на Требине. Одговорте нам. Ви боле знате. И ако бисмо ми пошли у Невесине, ели нам здраво од неџа оставити ову чаду требинску?

Шта ти се чини, одговори нам.

Вишеречени

4.

МУЛА АЛИЈА ЗВИЗДИЋ ВОЈВОДИ ЛАЗАРУ СОЧИЦИ
9-VIII-1878

Господ. војводи Лазару Сочици на Гор(а!)нско
љубезни и мили поздрав!

Примили смо вашу књигу и све разумили. И сада ми дође телеграф од сараевскога командира на који је веће има дана 3 улете аустриски аске(р!) у Сараево с царским дозволењем и како веће нема није боја, нити ће се више ико бити, него свако свој поса гледати. И више ти шта немам казати, већ примите поздрав као наш дост и пријатељ

У Метоији, 9 августа 1878

Мула Алија Звиздић

5.

ХАЈДАР-БЕГ ЧЕНГИЋ ВОЈВОДИ ЛАЗАРУ СОЧИЦИ
26-VIII-1878

Нашем ваздашњему досту¹⁾ и познанику војводи Лазару Сочици поздрав.

Што сте нам опремили ваше писмо августа 20, дошло нам је и зафаљујемо вам на питању када сте се побринули на-шијем здрављем. Богу фала са свом фамилијом смо здраво.

¹⁾ пријатељу.

Сва наша породица од наше пет кућа никоме није ништа докундисало (животу шкодило). Са животом су изашли на Загорје, а мала што је било, остало је у Сарајеву; а ми се налазимо на Загорју. Питате нас за кавгу. Колико смо могли разумјети, око Сарајева је велика се крв пролила. Жестока је кавга била. Који су гледали љешеве швабске, заклинају се, да је било 9000 љеша. Сарајлије у кавзи — 250 —. Оно је друге војске било у Сарајеву осим самог Сарајлије. А то док нијесу уљегли у једне сокаке, швабина није пукла пушка једна. Једни били (би!) се предали, а једни не кабулили, у томе се инадећи, а они стигли у махале, па се онда даврани-сали, те се побили.

А саде, ако питате, чујемо да се бије муктија таслићански¹⁾ и Посављаци са њиме. Из Тузланскога санџака су га изћерали, па иду ћадом Сараеву. И кажу да су Краичници исћерали Швабу из Краине до Бање Луке, па да су и на Бању Луку ударили и Бању Луку сагорјели, па да иду ћадом к Сараеву. Досад толико чуем. Ови што је у Сарајеву млогога је чока у робство опремијо, а неке вјеша и сијече који су му долазили. Тако казују. Лојо²⁾ је утеко. Досад вам толико могу казати. Сад вас питам шта се урадило од ваше стране? Мене су преварили неки Нишићи³⁾ казујући да ће бити од Црне Горе, ако пукне пушка, да ћете пристати у помоћ; па осим што не би помоћи, сада нам казују, када би кога невоља наћерала да се поузда вашем крају (да!) са главом и са фамилијом дође, казују нам да вам је заповијед да ватате ако ко дође и да му оружје узмете, а њега свезана вратите. То ми је за чудо било. Само вас питамо је ли истина? Ако би било до невоље, да би се ко поуздао проћи Скадру преко Црне Горе, је ли му вјера глави и фамилији и оружју? Чуо сам да имате на коњу телеграм на Горанску. Да упитате књаза на Цѣтињу за то што вам горје пишем. Има ли пута за проћи у Албанију? Уздам се да ћете ми поздравно одговорити. Ово вам могу јавити како се прикупља војска на Гласинац и како издуши муктија и Краина близу Сарајева. Сарајево ће изгорјети. Биће велико поклање по њему. Да вас у здрављу и добром сану нађе ово наше писмо.

26 августа 1878

Хаидар-бег Ченгић

¹⁾ пљеваљски.

²⁾ Хаџи-Лојо Хафиз, Сарајлија, главни руководилац отпора у Сарајеву 1878 год.

³⁾ Расељени Никшићани послје ослобођења Никшића 1877.

6.

МУФТИЈА ПЉЕВАЉСКИ ВОЈВОДИ ЛАЗАРУ СОЧИЦИ
26-X-1878

Нашему пријатељу и јунаку Лазару Сочице војводи!
Здрав буди!

После двадест и четири дана што сте нам спремили писму, гдје смо је узели. И она писма ваша врло јес нам драга и мила била. И прије овога времена јесу те хвалили да си добар јунак, али и ми сад ево добро знасмо да си јунак и велики пријатељ. Оној вашој књиги нијесам ја сам се обрадовао и захвалијо, но с нама што је гођ босанске господе, и они сви се оним вашим писмом јесу захвалили. Сад ево, ако за нас питате, јесмо у Пећи касабу дошли. И овде сад ево стоимо. Али имамо велику вољу да се с вама пријатељски видимо и да милостиво потврдимо и онога угурсуза Шваба из Босне заједно оћерамо. И што гођ један човек ише, оно што је искао и миловао, хоће најпотље да је види.

Остајемо вас љубезно поздрављајући ваш дост и пријатељ

Муфти-ефенди таслички
(М. п.) Мехмед Нурадин

У Пећ, 26 октобар 1878 год.

Поздрав од Назиф-аге, брата ефендина.

7.

ТИМОТИЈЕ СОКОЛОВИЋ ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ

(Недатирано)¹⁾

На Горанско

Господин Лазару Сочици

Желимо чути за ваше здравље и свако добро. Како сте, јесте ли у здрављу и ви? Ако питате за нас, фала богу, здраво смо, али нијесмо мирно. Како се кавга затурила, није ришћа-

¹⁾ Ово писмо датирамо у 1878, и то у новембру или децембру, јер се види из муфтијиног писма (види бр. 9) да је војвода Лазар интервенисао по поруци Соколованић.

нима тврђе дошло као што је сада од Турака. Оће назор да нас дигну на војску. Ем оће на војску, друго оће да се да по толико гроша у помоћ фукари који не може о своме харчу поћи у војску. На Сарајево, па у Бању Луку да пођу сви заједно, па, нити смијемо рећи оћемо, ни нећемо, већ питамо је ли од цара емер, а Турци говоре: »цар једе«, да опростите, »ко га пита сада«. Нити признају цара нит за краља, већ по себи шта оће то чине. Сваки час гледамо кад ће заждити или ударити на нас. Никако остати не моремо шта нећемо поћи. Да који утече вама, заждили бише му кућу и поробили ђе-гоћ шта има. Така им је заповјед од мухтије пљевалског. И мухтија споменути, отишо је у Сарајево и узбунио сво Сарајево и пописо све ришћане у Сарајеву на војску, па је исто тако поручио у Фочу: »Који не шће (од!) ришћана поћи, убите га, који утече у границу црногорску, заждите га и поплијените га штогоћ има. И у Сарајеву побуна била је у прошасте уторник. На Хућумет и на Кршлу и на вали-пашу и на Костаћ пашу¹⁾ ударили су Сарајлије и уљегли у Кршлу и узели џебхану и пушке. Говоре, али није поисто, да је погино Костаћ паша, а док је ришћанин, он треба да гине. Јер сашта чине Турци вако ти цара не познају свога, већ бацају га ријечма у нечисто мјесто. Но да затуре с нама како свађу, не можемо коме плакати веко теби, да те бог живи пунољетно, који си просвјету србску учинио, чије ти се име спомиње на свакој страни. Мислио, кад бисте спремили писмо једно на Хућумет агама да им упишете ето нас да ћемо вама²⁾ у Фочу, или да опишете, немојте дират у ришћане. Ако их дигнете, ударићемо ви на сва четири краја Фоче. Тако им писмо спремите. Молим вас што брже можете, пошљите писмо нећемо ли остат и да сте здраво. Примите поздрав

Тимотије Соколовић

Имаде ли се куда горе, отпишите нам на брзо вријеме, јер су кидисали Турци да нас дижу, па има младежа доста да бјежи. Ако би им било за рану само, све ће бјежат вама. Остат друкчије не моремо амо. (ту на брзо одговор).

¹⁾ Хришћанин, високи турски функционер у Босни и Херцеговини.

²⁾ њима (агама).

МУФТИЈА ПЉЕВАЉСКИ ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ¹⁾

Поштенородном господару војводи Лазару Сочици

С овим писмом долазим вам љубезно поздравити от мене муфти-ефендије господару војводи Лазару. Ако питаш за нас, фала богу здраво смо и добро и тако се надамо у бога да вас ово наше писмо у добром здрављу и пуном задовољству затече.

Сада разуми, војвода, како прими ваше поштено писмо, у коме виђо да се налазите здраво и добро. Када сам видијо и прочито твоје пријатељско писмо, мени је врло драго било. Јер ми је оно писмо твоје мало доцкан дошло, а и ја сам мало задоцнијо на оно писмо одговор. Али сада ти шаљем мога човека, испред мене, господу и племеника Џанан-ефендију. Војвода, садак је дошло време нашему душманину да се освети. Ако хоћете, сад му се можемо осветити као икада. Ето ти мога чека. С њиме како наместите. Ја сам рази да сте са мном говорили. А да не би имо вјеру у мога човека, ја ви га не би пратијо. Ја би дошо теби на састанак, али се не може од свиета, док не бисмо пошли да се черамо с нашијем душманином; па кад бисмо оћерали нашега душманина, ондар, како бисмо наредили и за нас и за народ наш и ваш, бисмо били пријатељи. један з другијем. Ах! како ми је драго било да сам разумијо да се борите за свој народ као што треба. Онако ми је драго било кад сам примио твоје писмо. Јоште сам пратио писмо на ону страну вашу и за оне ваше људе, што си им писао, да седу на своје место, ће су били. Ја сам говорио, и што би се до мене тицало и мога питања, не би хим квара било никаква. И на ове моје писмо пратите ми одговор по томе истоме човеку што ће ти писмо дати. Ако имате што ново те сте разумјели, какије кавадиса, молим вас кажите ми томе човеку. У писмо пиштите ми да знамо и ми. И ако хоћете да се ћерамо с наишјем душманима, немоте много трајати.

Поздравља вас моја дружина редом свије.

Остајемо вас поздрављајући и да сте здраво.

(М. п.)

Муфти-ефендија

У Бијело Поље

¹⁾ Ово је писмо недатирано; на полеђини стоји: „Примљено 27 јануара 1879 г. Горанско.

БИМБАША МУСТАЈ-ЕФЕНДИЈА ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ
(недатирано)¹⁾

Мили досту, много пштовани војвода Лазаре,
будите здраво.

Ја као изненадан гост дођо на земљиште свијетлог господара и књаза Николе, којему остајем бити вијерни подаиник, као што сам био честитом султану. Ја, од како прекорачи границу Црне Горе, бих премлого задовољан од ваше стране, преко ваши посланика. (У!) њој видио сам да су ми све вијерно о вама казали, чије ми је име и досад сасвим познато. Млого ти и премлого захзаљујем, поштовани пријатељу. Не дај боже, да је тебе пало у дио што је мене, ја би био твој вјечито пријатељ у свему; зато буди и ти мој и посад у свему и свачему. Писмо лично од моје стране начинио сам Муфтијевендиј²⁾ да се придржи још, дако учини један бој са Швабом. А писао сам му да ће бити чојек срећан и поштован у здравље књажево и да фамилију склони, што прије овамо склони. А ја и сваки Турчин да смо срећни, кад под закриље књажево пређемо. Ово сам све радио по вашој жељи преко твога изасланика Луке Ђуровића. Прима дослучки поздрав

од

бимбаше Мустај-јевендије
(М. п.)

10.

ВОЈВОДА ШАКО ПЕТРОВИЋ ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ
1-III-1882 год.

Војвода Лазаре,

Капетан Шпиро вратио се и доставио његовом височанству о свему за издавање цебане. Ти си крив добро, чим се толика врдања од коња и људи била учињела, а наређено ти је да се то у торбицама и на најтајни начин учини. Сад ти се опет наређује, иако си прије учинио, онако да додаш по-

¹⁾ Писмо је недатирано. Посљедње писмо муфтијино примио је Сочица 27-I-1879 г. у коме га позива на борбу; Мустај ефендија пише Сочици да је поручио муфтији да се још држи; дакле, ово писмо је писано убрзо послје 27-I-1879 г. јер тада отпор престаје.

²⁾ Пјеваљском муфтији.

мало џебане. Али ако учиниш ишта налик прво, и ако то не би у највећој тајности, од тебе се учиње грдно и наопако. В. Лазаре, заш да ми је мило твоје све лијепо и добро. Овог пута, не дај боже, да што фалиш, да је просто што ће од тебе бити, а непосто што ћеш учинити штету усташима. За сваку кашету коју даш јавићеш ми по телеграфу овијем ријечима: г. Шаку П. Цетиње, жито о којему сте ми говорили ти и сердар Саво¹⁾ досад смо издали један или два стара, или више стара. Нека се у телеграф разумије стар за кашету.

В. Лазаре, гледај сваком лијепом приликом окретати људе којима је намјере бити се са Аустринцима у Фочанском кадилуку к Стојану²⁾ и Форти.³⁾ Херцеговац сваки који би те видијо, реци му да тамо иде. Нек се што више мичу од границе, јер то је засад боље. Ово гледај што точније извршити.

Сад ћу ти упратко изложити у неколико најзадњу војску тј. аустринску. У Кривошије и свукуд, може бити чуо си, да је 20.000 заузело Кривошије под »добрим«⁴⁾ вођом Јовановићем.⁴⁾ Напротив свих стоје с једне стране 100 Ораовчана, а с друге 120 Леденичана, с треће 300 Кривошијана, с четврте 200 Зубаца. Та жалосна силна војска ево тридесет дана да се прегони са ово мало сиромаша, који немају џебане ни вечере. Ораовчани су их досад 4 пута сузбили и много их убили, особито официра. Леденичани тако исто. Што више један дан узимали су им топове; него како нијесу имали справе да их дигну, оставили су их, а маске (мазге!) побили. Кривошијани и Зубци сваки дан се погоне са ове 20.000. Потукли су их много, особито главара, међу којима је посјечен и један познати барон. Фала бегу што можемо казати да је то најгрђа војска у свијету!. Толико засад, другом више.

Војвода, ово писмо пошљи ми натраг по истом, јер ми је наредба. И да си здраво. Твој

Шако Петровић

Цетиње, 1 марта 882 год.

¹⁾ Саво Пламенац, сердар црмнички.

²⁾ Стојан Ковачевић, најизразитији руководица у устанку 1882 г.

³⁾ Салко (Салих) Форта, друг Стојанов организатор муслимана у Херцеговини.

⁴⁾ Јовановић Стјепан, подмаршал, тада аустро-угарски намјесник у Далмацији.

ДИРЕКТИВЕ¹⁾ ЗА РАД ВОЈВОДИ Л. СОЧИЦИ

15-III-1882 године

Настављење в. Лазару односно устанка Херцегова (чког!):

1 Да в. Лазар препоручује усташима да се што више удаљују од црногорске границе;

2 да их савјетује да се што више могу подијеле у мале чете и на више мјеста;

3 почињући од Сомине западу да се слуша кап. Ђетко Пејовић,²⁾ а од Сомице истоку в. Лазар,

4 тајна: да в. Лазар кад и кад дадне помало џебане;

5 за поменуту џебану наређује се на одговорност војводе Лазара, ако се ишта дозна.

Цетиње, 15 марта 1882 год.

војвода Лазар Сочица

12.

САСЛУШАЊЕ ВОЈВОДЕ ЛАЗАРА И ДРУГОВА

Рад Ислѣдне комисије од 16 марта 1882

На темељу оптужне ноте од аустриских власти у Херцеговини, која је спроведена Аустро-угарском дипломатском мисијом 14 марта тек год. број 313, Црногорска влада именовала је нарочиту Ислѣдну комисију да испита лица, која су оптужена за тајно потпомагање устанка у Херцеговини разним средствима; да испита у колико је основана та оптужба, и да ли су, и у којој мјери, повријеђене строге заповијести Црногорске владе, дане на све војене и цивилне власти дуж границе од Ораховца до Фоче, у намјери да одржи строги неутралитет према догађајима у сусједној Империји.

Комисија руковођена сном истом лојалношћу, којом Висока наша влада прати догађаје на граници Књажевине, приступила је најозбиљније и најстрожије к дјелу испитивања оптужених. — Прво је призвала слиједеће оптужене: г. војводу Лазара Сочицу, г. капетана језерског Живка Шибалију,

¹⁾ Рукопис је војводе Лазара. Директиве је лично прибљежио на Цетињу.

²⁾ Бањски капетан.

г. капетана шаранског Митра Кнежевића, бившег капетана граховског Јована Андријина Ковачевића и барјактара Сава Миловића, Граховљанина, којима су свакоме понаособ прочитане оптужбе, које се свакојег појединице тичу, и захтијеван је од њих одговор, било признања кривице, било оправдања од оптужбе с вјеродостојним свједочанствима и доказима.

Према томе прочитане су оптужбе г. војводи Лазару Социци, по којој се власти аустриске жале на њега да је агитацијама својим узбунио Невесинце и Гачане на устанак и да је »опћењем¹⁾ с усташима подхрањивао у њима дух бунтовнички. На ову точку оптужбе г. војвода Лазар одговорио је да он као војник и као заповједник војеног кордона, напротив, извршавао је и извршује строго заповјести своје владе, бдећи над стражама да се по жељи владиној спријећи свако »опћење« и прелазак из Херцеговине у Црну Гору и обратно, и то тако строго и савјесно као што су заповијести владе строге и обилне. Даље вели да није ништа чинио, нити се може доказати, што би могло и у длаку повриједити владине заповијести, већ их је као војник безусловно извршавао.

Даље је г. војвода Лазар оптужен да је примио дио од плијена Салка Форта и да је у замјену послао пет товара џебане. Да је послао из Пиве 8 фебруара шест товара џебане. Кад је у половину фебруара примио фамељу Салка Форта, да је војвода Лазар послао му неколико товара муниције . . . Да је Салко Форта и Перо Тунгуз примио из Пиве, 20 фебруара, 17 товара пушака и 12 товара муниције. Да су усташа, до краја фебруара, примили од 20—30 товара муниције из Пиве. Да је војвода Лазар у марту послао 20 товара џебане и тако даље.

Г. војвода, послушав наведену оптужбу, свечано ју одбија и доказује, не само да није истинита, него, што више и да је апсолутно немогућа. У Црној Гори нити има фабрика од пушака, нити од муниције, нити пак трговине ни с једим ни с другим, да би могао, као што се у оптужби вели, набавити 70—100 товара муниције и предати их усташима. То би могло, дакле, само бити оскрбљавањем државних магацина. Међутим, државни магацини стоје под највишим надзором министра војеног и под заштитом сваког војника као

¹⁾ Наводници су у оригиналу.

²⁾ Перо Тунгуз истакнути јунак у устанку 1875—78 и у буни 1882.

највиша светиња државна. О цјелокупности и неповредимости магазина у мојој бригади влада се може у сваку уру точно увјерити контролним изасланством; па ако се нађе да и једне кашете фали, ја стојим да ју главом платим. Г. војвода Лазар Сочица даље је оптужен и за то, као да је позивао усташке чете да ударе на форгицу у Црквице и да помоћу његовом оплијене муницију што је у њој. Он и то одбија, као и друго, као просту клетву. Да је ова оптужба пак неоснована, види се најјасније из тога, што у тој разваленој фортици нема ни једне кашете муниције, нити ју је било по свршетку рата с Турском.

На ове друге ситније оптужбе, као о ширењу разних гласова међу усташима, г. војвода Лазар сматра за једну више клевету од аустријских властих, или од оних, од којих су исте то дознале. —

Капетан Живко Шибалија и капетан Митар Кнежевић одговарају на оптужбу власти аустријских у Херцеговини. Капетаније једног и другог капетана границе искључиво с Турском, тако да њихов додир с усташима савршено је немогућ због даљине у простору и због тога што од Колашина до аустријске границе постоји непрекидна размишља, сљевено преко њих немогуће је »опћење« с усташима у Херцеговини. С тога одбијају сваку оптужбу као сасвим неосновану ни на каквим позитивним фактима. —

Пензионирани капетан Јован Андријин Ковачевић и Митар Ковачевић, оптужени да су »опћили« кришом с усташама и да су бунили Коријениће на побуну, и они оба одговарају да је свако »опћење« према установљеном реду од наше власти на граници сасвим немогуће. Ми смо Црногорци сви војници, па знамо слушати владине заповијести и њима се безусловно покоравати. Ко год противно мисли или се вара, или измишља и клевета. —

Барјактар Сава Миловић с Грахова, оптужен је од власти требињске да су га чули неки жандари да збори неке ситније ријечи приликом бављења у Требиње, који одговара на ту оптужбу да је ишта истина, да је он што говорио, би га истог часа деносирали власти ти жандари, када су од њега те ријечи чули, па би га власти истог часа позвале на одговорност, а не послите неколико дана, послите његова повратка. С тога и он одбија ову оптужбу као неосновану. — Комисија, испитав поједине поднесене оптужбе и саслушав одговоре од оптужених, нашла је да су све оптужбе

просте сумње неподкријепљене вјеродостојним свједочанствима. Одговори оптужених сасвим се приближују околностима и природним немогућностима, постављеним од стране наше владе да се с нашег земљишта ни којим начином не може од стране појединаца »опћити«, нити у вишој мјери подпомагати устанак у Херцеговини. Дошав до овога рационалног закључка, Комисија предлаже као посљедњу мјеру да се прегледају државни магацини и садржина њихова сравни с протоколима Министарства војеног. Осим тога, умољава се наш Министар Иностранних дјела, да изволи захтијевати, преко Аустро-угарске дипломатске мисије, од власти у херцеговини јасније и позитивне документе и свједочанства о којима се говори у noti од 14 марта, који би фактично доказали тајно »опћење« и потпомагање од стране оптужених лица херцеговачке усташе, јер на простим сумњама и мислима, никоји суд не може никог не само окривити и казнити, него ни оптужити.¹⁾

Цетиње 16. марта 1882.

¹⁾ Нема потписа чланова комисије нити оптужених.